

LBRIS

Coordonator Corint Istorie

ION M. IONIȚĂ

We know
books

VICTOR GROSSMAN

Dezertor la comuniști

De la Harvard pe Bulevardul Karl Marx

Traducere din limba engleză de Cristina Dumitru

Prefață de Flori Bălănescu

Postfață de Florian Banu

CORINT
ISTORIE
—2024—

afunci când sunt uniți, convinși fiind de binele pe care îl fac, atât pentru ei înșiși, cât și pentru toate celelalte ființe umane, indiferent în care colț al lumii s-ar afla. Asta înseamnă să observe corect lucrurile, în ciuda vălului aruncat de presă, și să nu caute certuri, ci doar o bună colaborare cu alți oameni cu suflete curate. Și să fie prevăzători, pentru că cei bogați ripostează întotdeauna, dur și murdar”.

La capătul unei vieți de luptă pentru cauze considerate pierdute, autorul își păstrează intact altruismul și optimismul: „Strigătele sălbatice pentru o revoluție imediată, dar fără nicio legătură cu realitățile actuale, pot face mai mult rău decât bine. Pe de altă parte, chiar dacă nu ne putem aștepta la schimbări majore începând de mâine dimineață, cine știe ce se poate întâmpla pe seară, sau în luna ianuarie a anului viitor? [...]. Cred că tot ceea ce am scris, am spus sau am făcut a fost pentru o cauză bună, și, în ciuda unor greșeli întâmplătoare, nu am alte regrete. Încă sper într-un viitor mai fericit pentru fiecare dintre noi, oriunde ne-am afla!”.

Așadar, pot concluziona fără teama de a greși că puține au fost cărțile pe care le-am citit cu atâta pasiune, fascinat deopotrivă de materialul factual și de unghiurile inedite de abordare a fenomenelor istorice, de forța de evocare și de profunzimea reflecțiilor analitice.

Volumul lui Stephen Wechsler (alias Victor Grossman) ar trebui citit de fiecare cetățean cu drept de vot din România, căci reprezintă, cu siguranță, o contribuție esențială pentru înțelegerea a ceea ce a fost, a ceea ce trăim și, mai ales, a ceea ce vine.

Închei cu un îndemn din tinerețea lui Wechsler: „Citește-o și dă-o mai departe!”.

Dr. Florian Banu

Cuprins

<i>Prefață</i>	5
1 – Direcția greșită?	13
2 – Speranțe de viitor într-un oraș străvechi	20
3 – Vremuri fierbinți în Germania	30
4 – Leipzig și Universitatea Karl Marx	38
5 – Viața în Berlinul împărțit.	51
6 – Viața culturală a Berlinului	56
7 – Cinești și alți antifasciști.	61
8 – Democratic German Report	65
9 – Naziști și antinaziști	69
10 – Diplomații	71
11 – La școală.	74
12 – Judecătorii, poliștii și Gehlen.	76
13 – Dr. Hans Globke	80
14 – Rangurile superioare	84
15 – Bărbați în uniformă	92
16 – Un episod jurnalistic	103
17 – Puterile din spatele Tronului.	105
18 – Înfruntând obstacole	112
19 – Voluntari pentru răcirea unei fabrici de oțel	115
20 – Pietre pentru Rostockul nostru.	117
21 – Schimbare de peisaj	119
22 – Mai multe provocări și mai mult progres	124

23 - Nuditate și egalitate	132
24 - Probleme de suprafață	140
25 - Atacuri din Vest	153
26 - Răspândirea culturii americane	160
27 - Arta este o armă	163
28 - Lovituri date simpatizantului CIA	167
29 - Zidul Berlinului	169
30 - Inimi și minți	174
31 - Câinii de pază devin alerți	181
32 - RDG și sovieticii	187
33 - URSS și eu	196
34 - Stasi	206
35 - Normalitate	215
36 - Glume cu polițiști	219
37 - Note dure pe Zid	221
38 - Speranță cu Honecker la Bonn	226
39 - Vise spulberate	228
40 - Întrebări despre educație	235
41 - Cum s-a procedat în Polonia	247
42 - Plictisitor din interior: Biserica	250
43 - Motivele căderii	255
44 - Eliberare sau altceva?	263
45 - Mături noi curăță totul	273
46 - Germania - unită, în sfârșit!	277
47 - Economia: schimbări	286
48 - Vremuri înghețate	294
49 - Biciul și timpuri mai grele	301
50 - Viața în Utopia	304
51 - Două palate	306
52 - Din nou acasă	310
53 - Mai multe călătorii acasă	316
54 - Investiții	317

55 - Productivitatea în Est și în Vest	320
56 - Grija față de fericirea și mulțumirea oamenilor	327
57 - Cei mai buni din lume	330
58 - Presa izbăvitoare a sistemului	336
59 - Lupte de presă	340
60 - Cenzura	344
61 - Eu și cenzura	347
62 - Alegerile care salvează sistemul și democrația	354
63 - Alegerile în cadrul democrațiilor occidentale	360
64 - Șovinismul și ura salvează sistemul	370
65 - Menținerea Americii în stare de siguranță	374
66 - J. Edgar împotriva Mișcării de eliberare a negrilor	380
67 - Spargerii, despărțiri, prăbușiri	383
68 - Confruntări personale	390
69 - Salvarea sistemului prin forță și violență	394
70 - Violența fascistă	407
71 - Un Festival și cele patru libertăți ale lui Roosevelt	415
72 - Libertatea de a nu trăi în sărăcie	421
73 - Echilibrarea libertăților și înfruntarea lor	450
74 - Chile și America Latină	461
75 - Războaie și amenințări cu războaiele	464
76 - Cine este de vină?	469
77 - Fuziuni și monopoluri	475
78 - Sunt rețelele sociale, sociale?	480
79 - Opiacele	482
80 - Ecologie	485
81 - Globalizarea	490
82 - Din nou, acea veche teroare	494
83 - Soluții	503
84 - Note de final	515
Postfață	525

Direcția greșită?

Aveam zece ani în vara anului 1938 când un vesel și cam nebun mecanic de avion, pe numele său Corrigan¹, în loc să revină cu rabla lui zburătoare din New York în California, a zburat singur, în secret și fără autorizație oficială, direct în Irlanda, peste Atlantic.

La întoarcere, a avut parte de o primire cât se poate de nostimă cu „confetti” – și astfel, din acea zi, s-a consacrat expresia „*Wrong Way Corrigan*”².

¹ La 17 iulie 1938, aviatorul Douglas Corrigan (1907–1995) a plecat din Brooklyn, New York, SUA, într-o călătorie către vest, spre statul California. O zi mai târziu, a aterizat la peste 5 000 de kilometri est... în Dublin, Irlanda! Corrigan a dat vina pe norii grei pentru zborul său transatlantic. Deși nu a recunoscut-o niciodată, majoritatea oamenilor cred că „*Wrong Way*” Corrigan nu a mers deloc pe „calea greșită”! Douglas era un pilot care își dorea să zboare peste Oceanul Atlantic de ani de zile. El a fost inspirat de eroul său, Charles Lindbergh – prima persoană care a zburat singură peste Oceanul Atlantic. Dar avionul lui Douglas nu avea radio și nici măcar nu putea vedea pe geamurile din față! Oficialii i-au spus lui Douglas că nu are voie să zboare cu avionul peste ocean. A făcut-o, totuși, dar i-a luat mai mult de 28 de ore pentru a zbura în siguranță peste Oceanul Atlantic. A supraviețuit cu batoane de ciocolată, prăjituri și apă. Când s-a întors la New York, a fost întâmpinat de mai mulți oameni decât însuși Charles Lindbergh! (n. tr.).

² „Drum greșit” (engl., în original); mot à mot, poate fi tradusă astfel: „Ai luat-o pe drumul greșit, Corrigan” sau „Ai greșit drumul, Corrigan” (n. tr.).

Paisprezece ani mai târziu, eu am făcut ceva și mai nebu-nesc. Granița de apă traversată de mine era mult mai îngustă, vreo 350–450 metri de-a latul Dunării. Dar eu nu am zburat de plăcere, ci am fugit, și nu într-un avion, ci înotând. La acea vreme, fluviul împărțea teritoriul Austriei în două, separând zona de influență americană de zona rusească, așa că eu, de fapt, am străpuns Cortina de Fier – călătorind în direcția greșită, ca și Corrigan. Cu siguranță nu m-am așteptat la „confetti” de bun-venit. Nici nu am fost întâmpinat cu brațele deschise.

Scufundarea în apa rece ca gheața nu m-a ucis. Și nici nu m-a lecuit măcar? Și nu mi-a distrus oare viața, transformându-mă în trădător a tot ceea ce era bun pe lumea asta, începând cu Statele Unite? Dumnezeu ori Satana să mă fi împins către o astfel de greșală? Cât de curând am regretat-o? Pentru mine și unii dintre cititorii mei, cartea aceasta va încerca să dea răspunsuri, ridicând totodată noi întrebări.

Justificarea mea imediată era clară. Fiind recrutat de armata americană în zilele dificile, care mai târziu vor fi cunoscute drept perioada McCarthy¹, și simțindu-mă primejduit de noua lege McCarran², care amenința cu ani grei de închisoare

¹ De la sfârșitul anilor '40 până la mijlocul anilor '50, perioada McCarthy (sau *McCarthyism*) este cunoscută drept vânatoarea de comuniști în guvern și viața publică, o perioadă strâns asociată cu senatorul de Wisconsin, Joseph McCarthy. Urmărirea și înlăturarea comuniștilor din toate funcțiile a fost un obiectiv intern semnificativ al epocii Războiului Rece. Instanțele, agențiile publice și private care au implementat această strategie au considerat Partidul Comunist (PC SUA), care era un important organizator de sindicate, o conspirație periculoasă condusă de Uniunea Sovietică (n. tr.).

² Legea McCarran-Walter intra în vigoare în 1952 și revizua prevederile legislației SUA privind imigrația. Legea a fost salutată de susținători ca fiind un pas necesar în prevenirea presupusei subversiuni comuniste în Statele Unite, în timp ce oponenții au condamnat-o ca fiind xenofobă și discriminatorie (n. tr.).

orice „agent secret” (același act normativ legaliza și lagărele de concentrare), semnasem un document obligatoriu pentru toți participanții la Războiul din Coreea, din care reieșea că nu făcusem parte din niciuna dintre cele 120 de organizații enumerate, dintre care multe deja dispăruseră, toate fiind interzise și aproape toate de stânga. De fapt, fusesem implicat în vreo douăsprezece dintre acestea, printre care *Joint Anti-Fascist Refugee Appeal* (Frontul Comun pentru Refugiați Anti-Fasciști, care sprijinea victimele Războiului Civil din Spania¹) și *Southern Negro Youth Congress* (Congresul Tinerilor de Culoare din Sud, față de care simțeam o deosebită afecțiune și doream să îi sprijin), dar mai ales ca student care se opunea bombeii atomice, legilor unioniste și rasismului – și adept al socialismului –, mă număraseram printre membrii celei mai proscrise dintre organizații, Partidul Comunist. Nu aveam carnet de membru din simplul motiv că Partidul nu-l mai oferea membrilor săi.

¹ Războiul Civil Spaniol (17 iulie 1936–1 aprilie 1939) a fost un conflict în care forțele franchiste sau naționaliste, conduse de generalul Francisco Franco, au învins forțele Republicane sau Legaliste (liberali anticlericali, socialiști, comuniști, anarhiști și autonomiști) ale celei de a doua Republici Spaniole. Republicanii au avut sprijinul Uniunii Sovietice și al Mexicului, iar naționaliștii au fost susținuți de Italia fascistă, Germania nazistă și Portugalia vecină. Războiul a crescut tensiunile din perioada premergătoare celui de-Al Doilea Război Mondial și a fost văzut ca o confruntare indirectă între comunistă Uniunea Sovietică și axa fascistă germano-italiană. S-a recurs la tancuri și la bombardamente ale orașelor, cum avea să se întâmple și în cazul conflagrației mondiale ulterioare. Mass-media au atras un nivel de atenție fără precedent asupra conflictului, mari scriitori ca Ernest Hemingway și George Orwell scriind despre acesta. Războiul a rămas în istorie din cauza pasiunilor și a conflictelor politice pe care le-a provocat, dar și din cauza atrocităților comise de ambele tabere: au fost masacrați numeroși civili pentru convingerile lor politice, apoi, după terminarea războiului, republicanii au continuat să fie persecutați de naționaliștii învingători (n. tr.).

Speram că, dacă voi reuși să-mi păstrez nasul curat și gura închisă, cei doi ani de serviciu militar vor trece fără să-mi fie verificat trecutul mai puțin curat. Inițial, am avut noroc: nu am fost trimis în Coreea, ci în Germania. Apoi totul s-a întors împotriva mea: s-au făcut verificări și minciunile mele au fost descoperite. Prezentându-mă în fața unei instanțe militare, am aflat ce pedeapsă mă păștea: până la 10 000 de dolari amendă și 5 ani de închisoare. Să stau după gratii cinci ani, în Leavenworth¹? Neavând cu cine să vorbesc sau cui să cer un sfat, pur și simplu m-am speriat. Perspectiva anilor de închisoare m-a făcut să mă scufund la propriu și să înot în învolburile și deloc albastrele valuri ale Dunării.

Ce are de-a face această carte cu ceea ce s-a petrecut atunci? Totul. Când am ajuns, autoritățile sovietice m-au reținut pentru scurt timp și, fără să-mi verifice posibilele simpatii politice, m-au eliberat într-un oraș din Germania de Est, devenită de foarte puțin timp Republica Democrată Germană, sau pur și simplu RDG.

Și astfel, după 24 de ani trăiți în New York și New Jersey, timp în care am studiat la nouă școli publice și private (câte doi ani la elegantele școli Dalton² și Fieldston³), am obținut

¹ Leavenworth este un penitenciar din SUA, de securitate medie, cu o tarabă de minimă securitate în nord-estul statului Kansas. Este operat de Biroul Federal al Închisorilor, o divizie a Departamentului de Justiție al SUA (n. tr.).

² Școala Dalton, numită inițial Școala Universitară pentru Copii, a fost fondată de Helen Parkhurst în anul 1919. „Planul Dalton” al lui Parkhurst, la care școala încă aderă, a reflectat mișcarea Educației Progresive care a început la sfârșitul secolului al XIX-lea (n. tr.).

³ Ethical Culture Fieldston School (ECFS), denumită și Fieldston, este o școală privată independentă din orașul New York. Școala este membră a Ligii școlare pregătitoare Ivy și deservește aproximativ 1 700 de studenți, 480 de cadre didactice și personal. A fost deschisă în anul 1878 ca grădiniță gratuită, fondată de Felix Adler la vârsta de 24 de ani (n. tr.).

o licență în arte la Harvard, am prestat muncă necalificată într-o fabrică din Buffalo și am străbătut Statele Unite, făcând autostopul de la o coastă la cealaltă și înapoi, iată-mă ajuns martor din interior la tot ceea ce a însemnat creșterea, dezvoltarea și dispariția RDG și a tot ceea ce s-a întâmplat ulterior. Am trăit viața de muncitor și student și am devenit singura persoană din lume cu diplome de la universitățile Harvard¹ și Karl Marx din Leipzig² (ulterior s-a renunțat la această din urmă denumire, însă eu o voi păstra, cu siguranță). Am ajuns în cele din urmă jurnalist independent și lector universitar, reușind să străbat mai toate orașele mari și mici și o mulțime de sate. Am văzut, am auzit și am luat parte la aproape toate aspectele vieții în RDG, punctul meu de plecare și revenire fiind apartamentul din zona centrală a Berlinului de Est, la aproape 1,5 kilometri de Zidul pe cât de faimos, pe atât de grotesc.

Și parcă deja aud două feluri de replici, dintre care una mă compătimește: „O, Doamne, bietul de tine! Cum ai reușit să supraviețuiești atâtor încercări în acel infern?”. Cealaltă nu este însă la fel de blândă: „Treizeci și opt de ani închis acolo? Se potrivește al naibii de bine cu trădarea ta!”

¹ Harvard este o universitate privată de cercetare a Ivy League din Cambridge, Massachusetts. Fondată în anul 1636 ca Harvard College și numită după primul său protector, clericul puritan John Harvard, este cea mai veche instituție de învățământ superior din Statele Unite și printre cele mai prestigioase din lume (n. tr.).

² Universitatea Leipzig din Germania este una dintre cele mai vechi universități din lume și a doua cea mai veche universitate (după ani consecutivi de existență) din Germania. A fost fondată la 2 decembrie 1409 de către Frederick I, elector de Saxonia, și de fratele său, Wilhelm al II-lea. De la înființare, universitatea a funcționat peste 600 de ani fără întrerupere. Între anii 1953–1991 a purtat numele Universitatea „Karl Marx” (n. tr.).

Pentru aceasta din urmă aş putea găsi ușor o scuză în faptul că senatorul de Nevada, Pat McCarran¹, inițiatorul legii care m-a speriat atât de tare, s-a dovedit a fi omul politic cel mai corupt, vicios și antisemit de la Washington DC. Bucata aceea de hârtie care mi-a schimbat viața și pe care am semnat-o de frică atunci când am fost recrutat a fost declarată neconstituțională de către Curtea Supremă. Și aş mai putea adăuga că, în anul 1994, după 42 de ani, Armata Statelor Unite a decis, în marea ei milă, să mă lase la vatră, fără nicio pedeapsă.

Dar tuturor le-aș spune că viața în general, politica în particular și istoria RDG în special nu sunt atât de simple.

Primii 24 de ani din viața mea i-am petrecut într-o economie liberă. Din cauza unor împrejurări neobișnuite, în anul 1952, am ajuns într-o țară cu „economie planificată”, denumită uneori comunistă, „socialistă cu adevărat”, „economie la comandă” și multe alte apelative, care de care mai exagerate. În anul 1990, după 38 de ani, fără să mai înot, am revenit într-o țară cu economie de piață, liberă.

Deși am o vârstă înaintată, nu pretind că sunt mai înțelept sau mai corect decât cei din jurul meu. Dar trăim vremuri în care mulți oameni de bună-credință caută răspunsurile unor întrebări care frământă lumea noastră, adesea verificând fără teamă toate pistele posibile. Experiența mea de viață mi-a

¹ Patrick Anthony McCarran (1876–1954), fermier american, avocat, judecător și politician democrat, a reprezentat Nevada în Senatul Statelor Unite din anul 1933 până în anul 1954. McCarran s-a născut în Reno, Nevada, unde a absolvit universitatea și unde a fost fermier. A studiat dreptul în privat și a fost admis în barou în anul 1905, apoi a câștigat alegerile ca procuror districtual al Nye County. După un mandat de doi ani s-a întors la Reno. Din anul 1913 până în anul 1919, McCarran a fost judecător al Curții Supreme din Nevada, ocupând funcția de judecător-șef între anii 1917 și 1919 (n. tr.).

oferit câteva lecții și m-a făcut să trag unele concluzii interesante, valoroase de-a dreptul. Nu pot oferi soluții universale valabile, ci doar câteva idei, pentru că, spre deosebire de majoritatea americanilor, eu am avut excepționala ocazie de a face comparații. Unele voci vor replica: „Ce? Oportunitate? Comparații?” „Ești prost? Sau doar încăpățânat? Mai are cineva nevoie de comparații între bine și rău, între dreptate și nedreptate, între libertate și dictatură totalitară? Nu știi ce a spus Winston Churchill¹, marele luptător pentru libertate: «Democrația este cea mai rea formă de guvernare, cu excepția tuturor celorlalte?» Chiar pot exista îndoieli legate de cadavrul unui regim politic nelegitim, care avea îndrăzneala de a se autointitula Republica Democrată Germană?” Să fie oare un obicei străvechi sau educația mea, sau trecutul meu sinuos ceea ce m-a determinat să analizez lucrurile „pe de o parte” și apoi „pe de altă parte”? Viața și politica sunt desenate în alb și negru de prea puține ori. Nu putem nuanța oricând și oriunde, desigur, însă acest obicei, corect sau nu, s-a impus în gândirea mea despre RDG și Berlinul de Est, și înainte, dar și după „căderea Zidului” în 1989–1990. Oricum, înainte de a reflecta asupra capitalismului, socialismului, comunismului, libertății și democrației, sau asupra altor răspunsuri și soluții pentru problemele mondiale, aş vrea să vă povestesc câte ceva din ceea ce am trăit.

¹ Sir Winston Leonard Spencer Churchill (1874–1965) a fost un om politic britanic, prim-ministru al Regatului Unit în Al Doilea Război Mondial. Deseori apreciat drept unul dintre cei mai mari lideri de război ai secolului XX, a servit ca prim-ministru în două mandate: 1940–1945 și 1951–1955. A fost ofițer în Armata Britanică, istoric, scriitor și artist. Este singurul prim-ministru britanic laureat al Premiului Nobel pentru Literatură (în 1953) și a fost prima persoană care a primit titlul onorific de Cetățean de Onoare al Statelor Unite (n. tr.).

Speranțe de viitor într-un oraș străvechi

După câteva ore în care nu am întâlnit niciun semn al prezenței Armatei Roșii, am fost în sfârșit preluat de către poliția austriacă așa cum eram, desculț și neîngrijit, după sinistra traversare a Dunării, și am fost escortat, cum am cerut, către Comandamentul Sovietic (era mai prudent să nu am încredere în polițiști). Am fost interogată sumar, iar a doua zi am fost dus la sediul cartierului general sovietic din Baden, în apropierea Vienei, și închis sub pază armată, într-o manieră politicoasă dar neprotocolară, într-o celulă mică, dotată rudimentar, pentru două săptămâni. Deși inițial nu au crezut că am petrecut o zi întregă căutând soldații Armatei Roșii, pe care mă așteptasem să îi găsesc patrulând în această zonă a Cortinei de Fier, mai târziu gardienii mei au devenit chiar prietenoși. Am purtat fascinante discuții despre literatură și cinema cu soldatul înarmat care stătea de partea cealaltă a ușii celei mele, folosindu-mă de cele zece, maximum douăsprezece cuvinte rusești pe care le știam și care erau, majoritatea, titluri de cărți. Eu spuneam: *Anna Karenina*? Iar el înțelegea până la urmă, în ciuda pronunției mele greoaie, și la final spunea, cu un zâmbet larg, *Da, da, chital, khorosho!* – „Da, da, am citit-o, foarte bună!”. Și pentru că văzusem și câteva filme rusești precum „Gulliver” și „Lenin în octombrie”¹, discuțiile și schimbul de păreri au durat o vreme, spre satisfacția noastră comună, avantajul meu fiind că reușeam să învăț și cuvinte noi. Cel mai important a fost *ubornaya*, adică „toaletă”.

¹ Film realizat în anul 1937; prezintă *Revoluția* din octombrie 1917 și rolul lui Lenin în organizarea revoltei bolșevicilor (n. tr.).

După ce am citit de două ori cele trei cărți în limba engleză la care aveam acces (dintre care una era o istorie a Scoției) și după ce am primit haine noi („Și o cravată roșie pentru tine!”), am fost dus către o destinație necunoscută, care s-a dovedit a fi RDG, și instalat într-o locuință izolată dintr-o clădire din Potsdam, lângă Berlin. Aveam dreptul la o plimbare de o oră pe zi în grădina din spatele clădirii aflate sub pază, iar cam o dată pe săptămână primeam vizita unui oarecare „George”, un individ prietenos care vorbea cu un ușor accent rusec, care mă întreba lucruri personale și îmi arăta diverse trucuri sportive, cu care discutam politică și care mă întreba dacă mi-aș dori să ajung în Europa de Vest. Era evident că nu doream asta, așa că a renunțat.

I-am sugerat că, pentru a-mi proteja familia de orice neplăceri, ar trebui să am un nume nou, așa că mi-a spus să-mi aleg unul. Oricât m-am gândit, nu mi-a venit niciunul în minte. Până la urmă a trebuit să luăm o decizie și m-a întrebat dacă „Victor Grossman”¹ era în regulă. Nu-mi plăcea deloc, dar pentru că oricum nu-mi găsise altul, l-am acceptat, mai ales pentru că, spre deosebire de „Murphy” sau „Johnson”, acesta avea legătură cu originea mea evreiască (deși unora li se părea a fi german și trebuia să îi corectez).

După două luni de zile, cu un set în plus de haine de la sovietici și un altul de la oficialii RDG, am ajuns în Bautzen, un oraș cu 45 000 de locuitori, într-un colț al Germaniei de Est, aproape de granițele cehă și poloneză. Ceea ce am găsit acolo era departe de raiul comunist pe care mi-l imaginaseam. Războiul care se încheiase abia de opt ani nu cruțase orașul care fusese teatru de operațiuni timp îndelungat: câteva ruine încă în picioare, terenuri virane și un cimitir al

¹ Născut Stephen Wechsler în data de 11 martie 1928, la New York (n. tr.).

soldaților ruși. Dar nu am observat semne de foamete sau de sărăcie despre care, probabil, relatau ziarele; viața părea că intrase pe un făgaș normal. Cele câteva vehicule din oraș erau învechite, unele arătând ciudat: livrările se făceau cu mașini care aveau două roți în spate și una în față, iar automobilele aveau montate, în partea din spate, cuptoare cu lemne în loc de motoare. În anul 1952, magazinele ofereau doar alimente și produse textile de bază, fiind destul de sărăcicioase; îmi amintesc și acum cât de greu găseam batiste sau perii de baie. Pentru câteva săptămâni nu s-au găsit lame de ras, așa că am stat la coadă ca să le ascut pe cele vechi. Hârtia igienică era de negăsit, așadar foile ziarelor sau revistelor cu hârtie mai moale (excepție făceau cataloagele *Sears* și *Roebucks*) erau transformate în pătrate netede.

Se părea că autoritățile sovietice aleseseră orașul Bautzen pentru dezertorii din țările Europei de Vest, căci era situat destul de departe de Berlinul de Vest și de granița cu Germania de Vest, și nici nu se afla pe o rută directă către Polonia sau Cehoslovacia. În plus, era destul de mare pentru a asigura locuri de muncă, dar nu atât de întins încât să ne piardă urma. Numărul nostru era mereu variabil, pentru că aproape lunar veneau oameni noi, dar alții fugeau înapoi către Vest. Erau 15–20 de americani, vreo 10 britanici, între 5 și 10 erau francezi și încă pe atâția dezertori din coloniile franceze din Africa de Nord, aceștia din urmă fugind pentru a nu fi trimiși la luptă în Indochina¹. Mai erau câțiva din

¹ Războaiele din Indochina sunt conflictele din secolul XX care au avut loc în Vietnam, Laos și Cambodgia, cu implicarea principală a Franței (1946–1954) și, mai târziu, a Statelor Unite (începând cu anii '50). Sunt adesea numite Războiul Indochinei Franceze și Războiul Vietnamului sau Primul și Al Doilea Război din Indochina. Ultimul conflict s-a încheiat în aprilie 1975 (n. tr.).

Olanda, un spaniol, un irlandez, un mexican și un nigerian. Mulți nu se aflau acolo din motive politice; unii evitau diverse conflicte legate de consumul de băuturi alcoolice, alții ascundeau relații interzise cu femei germane; un altul era un „est-german prea roșu”, câțiva erau afro-americani prieteni cu femei albe. Câțiva britanici refuzaseră să participe la operațiunile din Coreea. Era o adunătură ciudată de oameni. Cei abia sosiți erau cazați la hotel și ulterior li se făcea rost de camere sau, dacă erau familii, de apartamente. De regulă, cei care își găseau parteneri sau se căsătoreau reușeau să se integreze mai repede, spre deosebire de celibatarii fără ocupație, fără cunoștințe de germană și fără televizor deocamdată, care se adunau pe la cârciumi și prin barurile deschise non-stop în gară, chiulind astfel de la locurile de muncă în general prost plătite și intrând în necazuri. Excepție a făcut în mod interesant un american de culoare, brutar profesionist și boxer, care a devenit un sportiv apreciat până când vârsta și-a spus cuvântul. Pentru că era un muncitor conștiincios, nu fuma și nu bea, a primit un apartament drăguț în piața centrală a orașului, iar pentru că era probabil primul om de culoare din acel oraș îndepărtat, atrăgea și amuza o grămadă de copii veseli, precum Flautistul din Hamelin¹. Se deplasa acolo unde avea meciuri, în vreme ce noi, restul, aveam o singură interdicție: de a nu părăsi ținutul fără permis. Pentru că era un ținut întins și nici nu prea aveam de ce să călătorim, această interdicție nu prea ne deranja.

¹ Aluzie la personajul unei legende germane din secolul al XIII-lea, un flautist misterios, îmbrăcat în haine colorate, care a sosit în Hamelin (astăzi orașul Hameln) pentru a scăpa locuitorii de invazia șobolanilor. Copiii erau fermecați de cântecul lui și se spune că au fost ademniți, răpiți și duși într-o peșteră, de unde apoi au ajuns în Transilvania, devenind strămoșii sașilor transilvăneni (n. tr.).

După aproape o săptămână, mi s-a găsit un loc de muncă. Primeam un salariu lunar de aproape 250 de mărci¹, plătit în numerar. Plăteam 25 de mărci pe lună pentru camera mobilată în care stăteam. Ca orice salariat din RDG, pentru o marcă sau mai puțin primeam un prânz cald, ceea ce reprezenta masa principală a zilei în Germania, și pentru că deja primisem haine, acestea nu mai reprezentau o problemă pentru mine. Spre deosebire de aspectele legate de igienă. Tipic pentru clădirile construite înainte de război, nu aveam toaletă cu apă curentă, ci un fel de privată situată ceva mai jos de camera mea; o curățam cu apă dintr-o găleată pe care trebuia să o umplem mereu. Tot astfel procedam în camera mea cu ulciorul și ligheanul pe care le foloseam pentru a mă spăla și a mă bărbieri. Mă îmbăiam la baia publică. Aproape în fiecare zi curentul era întrerupt pe neașteptate; chibriturile și lumânările trebuiau ținute la îndemână. Ca în aproape toate casele din acele timpuri, camera mea era încălzită cu o sobă de teracotă. Asta însemna că focul trebuia făcut zilnic folosind foi de ziar, surcele și brichete din cărbune pe care le aduceam din pivniță atunci când duceam cenușa de la focul din ziua anterioară. Cărbunele trebuia să ardă bine timp de aproape o oră înainte de a închide bine ușa sobei. Nu peste mult timp am renunțat și am trăit o iarnă geroasă într-o cameră încălzită doar duminica de proprietara mea milostivă și care mă disprețuia puțin, dar mă invita duminica la masa în familie.

Viața mea era mai degrabă primitivă, deși eram un newyorkez a cărui familie a avut deseori greutăți și care nu prea trăise într-o locuință confortabilă și spațioasă, sau lipsită de gândaci și alte gănganii. Dar rareori mi-am plâns de milă; eu

¹ Aproximativ 60 de dolari americani (n. tr.).

mi alesesem drumul și nu puteam învinovați pe nimeni, decât poate pe acei politicieni care votaseră Legea McCarran.

Apoi, la 24 de ani, eram un foarte tânăr adept al comunismului. Nu eu alesesem RDG, dar eram acolo. Guvernul și partidul aflat la putere aveau un singur scop, declarat cu patru luni înaintea sosirii mele, și pe care îl vor proclama constant de atunci înainte: „Construiți socialismul!”. Acesta era și țelul meu, așa că eram gata să suport orice suferință ar fi presupus această cale, pregătit să iau lucrurile așa cum veneau.

Dar oare a meritat?

Am debutat în acest paradis muncitoresc ajutând la transportarea către o fabrică imensă a unor scânduri grele de stejar și fag. Asta însemna o plimbare lungă și matinală către locul de muncă – încă nu existau autobuze – și o alta la fel de lungă, dar mult mai obositoare, înapoi. În acei ani de început, sâmbăta lucram doar o jumătate de zi. Curând am învățat cum să echilibrez capătul scândurii pe un umăr, în timp ce muncitorul din fața mea își potrivea pe umărul său celălalt capăt. A fost o muncă grea; sper că au modernizat modul de lucru de când am plecat de acolo. În „brigada” noastră de cinci oameni, „brigadierul-șef” Jakob primea sarcinile – câte scânduri de stejar sau de fag erau necesare – și se ocupa de toate actele de care era nevoie. Fiind membru al minorității germane, Jakob fusese obligat să își abandoneze casa din Ungaria atunci când războiul s-a încheiat. Deși vorbeam limba germană aproape fluent la acea vreme, îl înțelegeam cu greu datorită accentului său. Era însă un tip de treabă, așa că am colaborat bine de la început.

Desigur, aici lucrurile stăteau diferit față de cum era în cele două fabrici unde am lucrat în Buffalo. Acolo trebuia să ne aducem noi prânzul sau să dăm o fugă până la un local căruia îi spuneam „Lingura Unsuoroasă”. În schimb, în fabrica din Bautzen

era o sală pentru micul dejun unde, la pauza din prima parte a zilei, mâncam „al doilea mic dejun” și beam gratuit oricât erzaț! doream; la cantina sindicatului aveam asigurat prânzul, care nu era foarte pretențios, ci mai degrabă decent, și includea mereu preparate din cartofi și carne, sau pește și legume.

Spre deosebire de Buffalo, în fabrica din Bautzen se făcea vizibil propagandă, cu lozinci care încurajau socialismul și îndemneau la creșterea eficienței în muncă, întotdeauna scrise cu litere albe pe țesături roșii. Puțini le dădeau însă atenție (cu excepția mea, la început). În general, aici și în alte fabrici pe care am avut ocazia să le vizitez, am observat că atmosfera era destul de relaxată, probabil pentru că, fiind nevoie de forță de muncă, nimeni nu se temea că își va pierde slujba. De fapt, ori de câte ori volumul de muncă îmi permitea, puteam merge la un medic, la un dentist, la frizerie și chiar la o micuță băcănie cooperativă, unde, din când în când, găseam la reduceri produse pe care cu greu le puteai procura de la magazinele din afara fabricii. Asta însemna că, dacă erau aduse lămâi sau stafide din import, roșii ori căpșune timpurii, oamenii imediat se așezau la o coadă interminabilă. Munca putea să mai aștepte! Și astfel am găsit răspunsul la o întrebare care m-a nedumerit inițial: de ce oamenii veneau la serviciu cu o servietă jerpelită, dar încăpătoare.

Cred că toți eram automat incluși în sindicat, deși nu prea îmi amintesc de întâlniri de sindicat – poate că bariera lingvistică m-a determinat să nu particip. Cei mai mulți, dacă nu chiar toți, ne simțeam obligați să cotizăm cu câțiva pfenigi², în calitate de membri ai Societății de prietenie germano-sovietică. Chiar

¹ „Înlocuitor de cafea” (germ. în original) (n. tr.).

² Unitate monetară divizionară germană, reprezentând a suta parte dintr-o marcă, înainte de introducerea monedei euro (n. tr.).

am fost emoționat când, în centrul orașului – în Germania! – s-au sărbătorit 10 ani de la victoria de la Stalingrad asupra Wehrmachtului nazist, dar acum îmi dau seama că pentru mulți dintre colegii mei a fost mai degrabă o bună ocazie de a ajunge acasă mai devreme, fără să li se taie din salariu.

O notă către mine însumi: nu aș vrea să uit când un coleg de la muncă mi-a spus, arătând către un cuptor mare: „Pe vremea când Friedrich Flick¹ era proprietarul fabricii, acolo au aruncat cadavrele muncitorilor străini sau ale prizonierilor de război. Prea multe ore, prea grea munca și prea puțină mâncarea”.

O altă notă, cu totul diferită, dar la fel de emoționantă: imaginea unui tren adus în stație de o veche locomotivă cu aburi și pe care era scris cu litere mari, albe: „Eliberați familia Rosenberg!” – un cuplu de evrei care își așteptau execuția în închisoarea Sing-Sing².

Munca mea la fabrică a durat numai cinci luni. Atunci, înainte celei de-a doua ierni petrecute acolo, a dat peste mine un noroc chior. Am întâlnit-o și m-am îndrăgostit de Renate. Venea dintr-un sat prea îndepărtat pentru a face naveta, avea o cameră închiriată, mult mai drăguță decât a mea. Și, la fel ca și Renate, era caldă și confortabilă seara.

*

¹ Friedrich Flick (1883–1972) a fost un industriaș german, condamnat ca fiind criminal de război nazist. După cel de-Al Doilea Război Mondial, și-a reconstituit afacerile, devenind cel mai bogat om din Germania de Vest și unul dintre cei mai bogați oameni din lume la momentul morții sale, în 1972 (n. tr.)

² Sing-Sing (Sing-Sing Correctional Facility) este o închisoare renumită din SUA. În 1953, la această închisoare au fost executați soții Julius și Ethel Rosenberg, acuzați că au furnizat informații secrete Uniunii Sovietice. (n. tr.)

Am descoperit în curând obiceiuri care nu erau nici bune, nici rele, ci doar neobișnuite, comice chiar. Cum ar fi acela de a da mâna la orice întâlnire, de exemplu, cu fiecare dintre colegii mei de la muncă dimineața, când veneam la fabrică, și apoi la sfârșitul programului, când plecam acasă. Sau reverențele făcute de fetițe și înclinarea capului de către băieți atunci când erau prezentați cuiva. De asemenea, salutarile *Guten Tag* (Bună ziua!) și *Auf Wiedersehen* (La revedere!), atunci când cineva intra sau ieșea din băcănie sau din brutărie, deși nimeni nu băga de seamă. Sau reticența tinerilor tați de a împinge căruciorul copilului și felul în care, dacă nu aveau încotro, o făceau cu o mână întinsă în lateral, în timp ce priveau în altă parte, de parcă acel copil nu le aparținea. Complet tabu pentru un bărbat tânăr era să aibă în mână un buchet de flori, chiar și acoperit cu o hârtie. Mai târziu, aceste obiceiuri au dispărut.

Apoi au fost problemele legate de limbă: nevoia (imposibilă) de a ști dacă un substantiv este de genul masculin, feminin sau neutru pentru a fi folosit corect, probleme pe care Mark Twain le-a ridiculizat bucurându-se notând că o sfeclă roșie este „ea”, iar o fată drăguță este „asta”. O turcoaică drăguță pe care o cunosc, întâmpinând probleme cu aceste reguli, și-a întrebat profesorul de ce cuvântul pentru „masă” este de genul masculin – „der Tisch”. Privind sub o masă, ea a spus „Nu văd nimic masculin aici!”. Am aflat că *Rift* înseamnă „otrăvă”, *Mist* înseamnă „gunoi de grajd”, mănușă se spune *Handschuh* și, aproape o profanare, cuvântul german pentru „sfârc” este *Brustwarze* – adică un „neg pe sân”. Unele cuvinte i-au făcut pe americanii veniți în vizită să roșescă, nu să se amuze: *Schmuck*¹ înseamnă

¹ În limba engleză, *shmuck* înseamnă „idiot”, „om prost” (n. red.).

„bijuterii”, iar atunci când clienții fideli pleacă după o masă la restaurant, li se urează *Gute Fahrt*¹, „Călătorie plăcută!”.

În vreme ce îmi îmbogățeam cunoștințele de limbă germană și mă adaptam obiceiurilor, am observat că în aer pluteau neînțelegeri politice venind din direcții diferite și de la diverse categorii de oameni. Pe unii dintre aceștia îi apreciam, erau oameni cumsecade care respingeau tot ceea ce era legat de trecutul nazist și contribuiau la crearea unei lumi socialiste corecte. Dar am întâlnit și oameni cu mintea îngustă, care promovau clișee în care credeau cu siguranță, cu toate că le era greu să înțeleagă aspecte elementare ale naturii umane, și care se grăbeau să le bată obrazul celor care aveau îndoieli sau „idei greșite”. Întâlnisem deja genul acesta de oameni în cadrul diferitelor partide din Statele Unite, inclusiv în cel din care eu însumi făceam parte. Dezarmant de asemănători cu ei erau și carieriştii care puteau învăța papagalicește cuvinte, dar care erau, în esență, mânați de propriile interese. Mai erau, probabil ca peste tot, cei cu mintea înceată sau cei completamente idioți. Și mai erau cei care, deși rareori își spuneau părerile, urau RDG și ideea de socialism, tânjeau după cârmuirea cancelarului vest-german Adenauer² și visau la recăpătarea zonelor pe care fuseseră obligați să le părăsească, trecând cu vederea orice ar fi putut învăța din înfrângerea fascismului. Dar oamenii sunt ființe complexe care ezită, învață și chiar își schimbă părerile. Au fost multe cazuri neclare și altele chiar la limita dintre două extreme; niciodată nu a fost simplu sau înțelept să așezi un om când într-o parte, când în cealaltă.

¹ În limba engleză, *fart* înseamnă „flatulență” (n. red.).

² Konrad Hermann Joseph Adenauer (1876–1967) a fost un politician creștin-democrat german, de profesie jurist, primul cancelar german post-belic (n. tr.).